

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Actorvm Ecclesiae Mediolanensis, Pars Tertia - In Qva, Liber Memorialis Ad
populum Ciuitatis, & Dioecesis Mediolanensis, A Beato Carolo Borromaeo
Titvli Sanctae Praxedis compositus continetur

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

In concionibus habendis studium. cap. 24.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10502

ueller. Quando autem, vel creandi Pontificis causa; vel ad Apostolica limina visenda, Romam proficiscatur; quam citissime posset, redire maturabat: nisi, quod semel, atque iterum euenit, iussu Pontificis mens aliquot moraretur; ad aliquid instituendum, quod toti prodesset Ecclesie. Quod nisi ita sensisset, fecisset que; tanto profecto, neque in publicis ecclesie gubernandae rationibus, neque in priuata sanctitatis disciplina, consequi potuisset. dicebat enim ad utramque rem valde se incitari; cum eo se loco esse vnum sentiebat, quod spectarent reliqui omnes; & vnde virtutis exemplum sibi quisque petere deberet. commouerique vehementer, quod suis quotidie oculis aspiceret filiorum necessitates; tum vero animum eorum, ac voluntatem tantum in via salutari progredi paratam; quantum patris amore studioque iuuaretur. Animarum charitate sic flagrabat, vt dignitatis suae quodammodo oblitus, eorum presbyterorum conditionem quandoque toto corde videretur expetere; qui agrestibus, asperisque locis parochias habentes; inopem, laboriosamque vitam in curatione animarum agebant. ibi demum charitatem ostendi posse, cui nihil humani desiderij, commodive esset admistum. Hanc suorum oblatores precipuam esse virtutem cupiens, docebat eos frequenter; quam vehementer eam queri, colique ab ijs conueniret, qui se Dei ministros profiterentur. Memoria teneo, cum in aedibus esset, quae Canonice nomine appellantur; quotidie certa hora multos eius collegij clericos, qui nomen in Oblatorum societatem dederant, aduocasse; sententias ex Euangelio selectas, quae ad eam rem maxime valerent, tradidisse, ac diligenter explicasse: de quibus altero die, cum interim eas meditati essent, singillatim interrogabat, quid

sensissent. quam quidem exercitacionem miro studio, ac etiam abiectiōne obiuit complures dies. quod cum aliquando faceret, praecipuo quodam affectus ardore, ad nos conuersus, Quam libenter, inquit, nisi hoc essem loco, eam amplecterer conditionem; vt bono Episcopo deditus, nulloque stipendio, certoque hospitio nixus, huc illuc animarum causa mitterer, nulla cuiusuis incommodi, vel laboris habita ratione. Eorum ille quidem res minime cognoscere studebat, qui suae curae non essent; neque operae aliquid suis subtrahendum putabat, vt alijs tribueret: cumque aliquando quospiam suaderet, vt pro Cardinalatus officio, eam personam suscipere vellet, quae ad vniuersam spectaret Ecclesiam; vt quid vbiq; opus esset ad pietatem recte colendam, & nosset, & prouideri curaret: ei rei se assentire non posse dicebat; propterea quod ante omnia sibi ecclesiam suam curandam ex sacris legibus agnosceret; cui ne totis quidem viribus suis, totoque vitae curriculo posset satisfacere. Sed quia tamen multa nunciabantur, multi ad eum confugiebant; & omnino de rebus externis multa cognoscere erat; officijs, admonitione, consilio, etiam longinquis saepe subuenit. De ecclesijs, prouincijsque subleuandis, aut componendis; de legatis mittendis, visitationeque mandanda, ad Pontificem saepe retulit. maxime vero frequenti supplicationum publicarum exercitacione, res Ecclesiae totius Deo curabat commendari. De regularium quoque disciplina monebat quos oportet. omni officio, studioque regulares ordines, iuuabat. Sed ita tamen, vt in ecclesia sua administranda interim desuadere desisteret.

Concionandi munus, quod praecipuum Episcopi esset Tridentinae synodi constitutione iudicatum viderat, studiose

In concionibus habendis studium.

CAP. XIV.

studiose in primis suscepit. ac primo Romæ, ut est demonstratum, remotioribus locis sese in exercuit. Mediolani deinde sedens ad altare, neque admodum frequenter, verba fecit, donec calamitosissimo pestis tempore in suggestum ascēdere; frequentiusque ad populum necessitate pene coactus, cœpit concionari. Institutum semper deinceps tenuit: & quod initio difficilimum experiebatur, vsu paulatim facile admodum sibi reddidit. Cum in priuatis sermonibus ex præcipiti quadam pronuntiatione, verba frequenter min⁹ expressa proferret: mirum in modū id vitij publice dicens temperauit. At aliud item erat impedimentum quodammodo contrariū; quod ægre verba inueniebat, quibus animi sui conceptiones explicaret: idque ea fere de causa, quia verborum momenta singulari quodam iudicio pōderabat; non solum, ut quod volebat proprie significarent; quod quidem magis commune est; sed etiam ut decorum quoddam haberent homine sacro, & Antistite dignum; de quo non in locutione solum, sed in alijs omnibus limatus ipse, quam alij plerique, solebat iudicare. exigentia quoque temporis ad legendū, meditandumque dati, erat impedimento. neque enim poterat ab occupationibus tot, tantisque districtus, maius, quàm antecedentis fere notis spatium ad id sibi sumere. In hisce difficultatibus & naturæ, & muneris, sibi tamen committendum minime existimauit, ut tam graues partes suas relinqueret: quod sacri nonnulli homines interdum suaferunt. At vero cum ad se concionem tantum pertinere iudicaret, quantum & Tridentina constitutio, & ratio, diuinaque confirmaret auctoritas: habitas etiam tanta erat; tantum personæ grauitas; & in vultu, motuque omni sanctitas, paternusque animus elucens,

efficiebat; tantum res ab eo sanctissime ac prudentissime dictæ valebant; ut ad eum licet crebro concionantē magna concurreret multitudo, quæ dicentem attentissime audiret. non multi quidem nobiles; sed ij, quorū debebat salus esse charissima. In eo genere, sicuti alias semper, facultati suæ minus etiam tribuens, quàm ipsa res pateretur; eam sibi in dicendo tenuitatem vsui esse contra elationē animi, nimiūque erga se ipsum amorem; & propterea gratam dicebat: quoniamque fructum eorum, quantumluscumque esset, nolebat deperdi; qui curioso doctrinæ, ornatæve orationis studio, conciones cura, & vigilijs elaboratas quærunt: concionatores eorum item causa curabat in eo genere excellentes haberi. Ipse alijs contentus, satis interim suo muneri, pioque plurimorū desiderio faciebat; & salutaris multitudinis fructu potiebatur. At enim diuino quodam spiritu, præter morem, interdū etiam præter meditata, sic ferebatur; ut omnes commoueret vehementer. Ad ecclesiasticos autem homines verba faciens; cum ipse cœlesti quodam ardore inflammaretur, diuinas etiam quasdam dicendi faces animis auditorum videbatur admouere: dum grauissima presbyterorum, altissimaque munera commemorās; ex altera parte, quàm lente, quàm oscitanter, quam foedè nonnunquā, ab ijs administrarentur; diuinitus ostendebat. de me ipso affirmo: cum ad eum audiendum, ut alias sæpius, in synodo esse pro modestia sua iussisset; si quid in rebus, voce, gestu obseruarem, de quo moneri illum oporteret: occulta quadam verborum illius vi, mentem meam subito ab ea obseruandi attentione abductam; ad diuinas sententias, quæ loquebatur, ita conuersam, atque adeo raptam fuisse; ut quā ob causam eò vocatus essem, oblitus, toto animo

in eius oratione defixus tenerer: tū, quasi aliquid rebus humanis maius viderer aspicerē, atque audire; mecum, quotquot vbiq̄e sacri diuinitum rerū administri essent, ibi adesse optarem: demumque ad satis longæ concionis exitum nimis celeriter me adductum, cum dolore sentirem. Commemoratus antea in toto clero synodi tempore animorū motus, satis idem confirmat. Porro res ipsæ, materiesque concionis, iudicij semper, & ingenij; in primis vero pietatis cuiusdam exquisitæ lumen præferebant. eadem materies plerumque diuinarum litterarum locis nitebatur: ijs enim libris perlegendis, & meditandis fere consumebat, quidquid ad eam rem dabatur otij. Prophetis maxime studebat: qui loci aptissimi essent ad huius temporis vsu, eos habebat in promptu, tractabatque accurate ad eam rem, tum ad vniuersa, quæ inciderent concionando, Ludonici Granatensis scriptis utebatur plurimum: cuius hominis alioqui penitus ignoti, religionem, iudicium, doctrinamque multis libris declaratam, adeo amauit, & obseruauit; vt familiariter, amicissimeque per litteras salutaret. neque ipse solum, quàm eius labores sibi grati essent, sæpius significauit; sed vt Põtifex Gregorius litteris suis idem publice testaretur, effecit. immo curasse scimus, vt in Cardinalium collegium ille cooptaretur. optimus vero senex eum contra ob singularem virtutem, religionemque colebat obseruantia singulari, mirumq; in modum eius eximijs virtutibus, rebusque gestis latebatur: de quibus vt scriberemas, sæpius vrgendo nos appellauit; & ad rem perficiendā suis precibus, viuens, & vt spero post mortem, amanter iuuuit. Postremo vero Carolus amplam sibi ipse locorum, sententiarumque siluam comparabat, ex diuinis scriptis in pri-

mis; sed ex alijs quoque sacris libris: tum ex probatis etiam sanctorum virorum historijs, salutarium copiam exemplorum: quibus omnibus distincte, ordineque sepositis, ad diuersas conciones vti posset, quotiescumque vsu veniret; cum præsertim propter occupationes, spatium minime daretur singillatim conquirendi. Varia genera mente comprehendebat, de quibus sibi essent verba ad populum faciendā. tum diuinos libros attente legens; quod in quoque genus conueniebat, illud notabat diligenter; ac distincte describi iubebat. ad varios vsus siluam conformabat suam: sed elaborauerat in primis in ijs colligendis, quæ ad sacrorum hominum cuiusuis ordinis officia pertinerent: plenamque eorum, dẽsamque fyluam effecerat. eam rectius dirigendam, colendam, atque dilatandam post eius mortem. à Ioanne Francisco Episcopo Vercellensi susceperat Franciscus Adornus; qui quidem singularem, reconditamque doctrinam, cum exquisito christiana disciplinæ, religionisque studio coniunctam, ad opus efficiendum afferre poterat. Sed Carolus, vt præfenserat, non multò post secutus est. præfensit Franciscus obitum suum hoc modo; quemadmodum, vel de suggestu ipse publice testatus est. narrabat Caroli effigiem pulcherrimam ei per quietem obiectam. admiranti, percunctantique, quid sibi vellet tanta pulchritudo, illum respondisse, Bene mecum agitur, tu quoque breui accerferis. verum ille visum credidit: neque ita multò post expectatam Genuæ mortem obiit in patria sua; magni consilij, magnaque virtutis sacerdos; dignusque cui ad maximas res pro Ecclesia Dei gerendas, ingens aperiretur campus. has demum, aliasque lucubrationes idẽ Episcopus Vercellensis sibi legatas, optimis Cardinalibus reliquit, Augustino

gustino Valerio, & Federico Borromeo; quibus opus nemo curare melius posset, ac diligentius. Concionandi munus in Episcopo, atq; adeo in presbyteris omnibus magni Carolus faciebat; indignum iudicans, quorum illud proprium, præcipuumque esset, ab ijs negligi; alijs vero, hoc est regularibus totum relinqui; qui tantum missi essent subsidij loco. ac quamuis propter occupationes ecclesiæ administrandæ, illi æque instructi ad dicendum venire non possent; cum regulares viri in ea re vna omnem ætatem sæpe consumant; paternam monita, pastoremque vocem non esse tamen suis subtrahendū prædicabat, quæ plus sæpe multò ad docendum, cohortandumque valeret, quàm dicendi facultas, & industria. itaque vrgebat parochos, vt non solum festis diebus, ex Tridentino decreto verba facerent ad populū suū; sed ter etiam singula hebdomada, dū Quadragesima erat. idoneos ad id viros, quantum poterat in parochijs collocabat. quos educabat clericos, in eo genere exerceri iubebat a pueris. alios quosque, qui habiles viderentur, ad id incitabat. ex concilijs, sacrisq; libris alijs, ac rhetoricis quoque, multa colligi iussit, libellumque edi; quo ad sacræ prædicationis munus rite, decorè, fructuoseque obeundum, vitiaque multa fugienda, concionator monetur. ob eandem causam Valerij, Granatensisque de arte rhetorica libros ad ecclesiasticam rationem formatos, a suis adhiberi iussit; & eiusdem Granatensis conciones Mediolanensibus typis imprimi; vt eas vnusquisque parochus in primis, tum alij quoque facilius sibi compararent. nam in eis auctor, ad omnia concionum genera studiose locos suppeditauit. Episcopos etiam, quotiescumque se occasio offerret, hortari non desisteat: & cum ad eū Mediolanum venirent, contendeat

maxime; vt sanctis cohortationibus de suggestu populū ad studia pietatis excitarent. ac rarò quidem, nisi manifesta essent naturæ, doctrinæue impedimenta; quamuis sæpe resisterent, & pene moleste ferrent; datur facultas elabendi, quod quidem minime consequi potuisset, si, vt quidam suadebāt, desisset ipse; ne si quidem minus ipse fuisset in eo genere frequens. Itaque festis diebus semper concionabatur; interdum nō mane solum, sed etiam vesperi. in Quadragesima vero, partitis equaliter cū alio concionatore diebus; nisi, quod infrequentiores fere sibi ipse reseruabat. In omni quoque Pontificio munere obeundo: nam siue homines initiandi essent, siue dedicanda ecclesia, vel altare; siue ænea vasa ad populum conuocandum consecranda; velanda virgo, eiusue sacra professio recipienda; sacramentum aliquod administrandum; publicæ supplicationes habendæ; ecclesia recognoscenda: concionem addebat semper; idq; ad mysteria, quæ tractaret declaranda; ad populum pro eo quod in præsentia opus erat, commouendum; omnino ad fructum astantium salutarè. Cum ad concionandi munus duo sibi necessaria iudicaret preces, & lectiōnem; si forte; quod sæpius euenit, angustia tēporis; & ad precandū, & ad libros euoluendos spatium non daretur; precationem præferbat lectiōni. meminique, cum ad collegiū virginum verba faceret, eum opportunè narrasse; sibi eo die valde occupato in dubium venisse; vtra re paululū quod erat temporis, consumeret, legendo, an orando; & eam voluntatem, vt dēmonis dolum repudiasse, quæ ad libros potius incitabat. Quoniam vero. Pastoris vox ad omnia loca peruenire non potest; vt eius tamen monita quamplurimi non solū in vrbe, sed etiam in agro facilius acciperent; litteris vsus est, quas pastores

rales appellant: quæ quidem, exemplis typorum arte multiplicatis, per ecclesias promulgarentur, & per loca omnia disseminarentur. his vtebatur cum grauis inciderat causa, quâ obrem populi monendi, docendive essent, quod ad communem salutem pertineret.

In catholica fide tuenda, & Apostolica Sede solenda.
CAP. XXV.

Quæ ad catholicam fidem tuendam pertinerent, summo studio curauit semper. decreta ipsa iu hoc genere sancita per se loquuntur; gesta que per eum, in Rhæris, Heluetijsq; tum alibi quoque, sicuti narrauimus, demonstrant. sed causarum, quæ ad fidem pertinentes, vel Mediolani essent, vel Romana auctoritate illi mandarentur, accuratissima tractatio itidem declarauit. libris importandis, edendisue, ne quid periculi fidei, vel moribus afferretur; religiosi, doctique hominis assidua cura prouidebat. Consultationibus earundem causarum ipse intererat: diligenter Romam, quæcumq; in eo genere opus essent, sua plerumque manu perscribebat. Præterea in vrbe Mediolano, tamquam in sublimi quadam specula collocatus, totam hanc Italiæ regionem alpibus viciniorem singulari vigilantia custodiebat. locus vero est ob proxima pluribus ex partibus pericula, satis opportunus: nam & Romani Imperatores hanc urbem quasi Italiæ propugnaculum, contra nationes transalpinas quandoque habuerunt. Ad Subalpinæ regionis custodiam, quantum eius consilia, atque actiones valuerint, huius loci, vel temporis non est explicare. Si quid vbique toto hoc tractu oriretur huius generis incommodi; prouidebat; Romam nunciabat. nam pij, & religiosi viri ex omni parte ad eum potissimum, quæcumque acciderent, tamquam ad rerum diuinarum, salutariumque vigilantissimum custodem, procuratoremq; diligentissimum omnia deferebant.

Cum militum Germanorum cohortes nonnullæ, donec alio vocaretur, essent in diocesi collocatæ: multorû impietatem ex publicis factis quibusdam odoratus, eò venit ipse; licentiam repressit; Gubernatorem monuit; litteras ad Philippum Regem dedit; malum auersum est. Apostolicam Romanam Sedem summo semper honore veneratus; eius dignitatem, auctoritatemque religiosissime tueri studuit, & propagare. Apostolicis mandatis suscipiendis, promulgandis, exequendis; nihil apud se unquam ad honorem, atq; reuerentiam summæ sedi debitam deesse voluit. neque si opus fuit, fortitudinem suam passus est in hoc genere desiderari. ac litteras quidem Apostolicas cum acciperet, aperto prius capite, venerans osculabatur. Quidquid in priuatis, publicisque rebus non satis certum incidebat, considerandum, iudicandumque Romam deferrebat semper. Quæ illi, vt tali ecclesiæ Antistiti veniebant in mentem, quæ ad meliorem rerum statum Romæ fieri oportere putaret; ea modestissime supeditabat. pij homines plurimi, si quid rectius publice faciendum existimarent; ad eum referebant: quorum si quis immoderato seruiore commotus, paulum modestiæ fines transiret, grauitè reprehendebat: neque enim æquum iudicabat; vt vel ipso nimio pietatis ardore debita Principibus Ecclesiæ reuerentia pelleretur.

Ritus, & cœremonias ecclesiasticas exquisite cognoscere, seruareq; studuit: quo de genere certum sacerdotum numerum delegit, qui consultarent, cum dubitationis aliquid afferretur. nec vero grauabatur conrationi præesse, diligenterque de ijs quoque diu disquirere, quæ leuia sæpe vulgo putantur. nihil enim ad diuinum cultum pertinens, non dignum arbitrabatur, in quo curam, diligentiamque collocaret suam.

In ritibus, & cœremoniis obseruandis.
CAP. XXV.